

**LA COMPILACIÓ
DEL DRET CIVIL DE CATALUNYA
50è ANIVERSARI
Col·legi de Notaris de Catalunya**

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

Marcial Pons

MADRID | BARCELONA | BUENOS AIRES

2012

Índex

	Pág.
PRÒLEG , per Joan Carles OLLÉ I FAVARÓ	13
PRESENTACIÓ , per Montserrat TURA I CAMAFREITA	21
L'IMPULS POLÍTIC DE LA COMPILACIÓ , per Juan José LÓPEZ BURNIOL	25
INTRODUCCIÓ.....	25
I. L'ENDEMÀ DE LA DERROTA.....	26
II. PUNT DE PARTIDA.....	27
1. El substrat cultural: l'empenta de la «Renaixença»	27
2. El marc ideològic: l'esforç estabilitzador del reformisme	29
3. L'objectiu irrenunciable: la defensa del Dret català.....	33
III. ELS PRECEDENTS.....	36
1. La Codificació	36
2. Memòries i apèndixs.....	37
3. El Congrés de Saragossa	38
IV. LA COMPILACIÓ.....	39
V. TESTIMONI D'IDENTITAT I INSTRUMENT D'AUTOGOVERN...	43
EL NUEVO DERECHO SUCESORIO CATALÁN: DE LA COMPILACIÓN HASTA LA ACTUALIDAD , per Martín GARRIDO MELERO.....	45
I. DEL PAIRALISMO A LA EMPRESA FAMILIAR.....	48
1. El binomio de Roca-Sastre: familia rural y estable/familia ur- bana e inestable	48
2. Instituciones del texto compilado: ¿Se corresponden al tipo familia rústica o estable?.....	49
3. Algunas conclusiones precipitadas: el miedo al cambio	50
4. Casa pairal/empresa familiar: similitud de intereses y proble- mas. Los dilemas del empresario.....	51

	Pág.
II. LA PLANIFICACIÓN SUCESORIA: ¿CÓMO PUEDE EL EMPRESARIO GESTIONAR Y PLANIFICAR DE UNA FORMA ADECUADA LA PERMANENCIA Y CONTINUIDAD DE SU EMPRESA? ¿PUEDEN LLEGAR A ACUERDOS VINCULANTES SOBRE LA SUCESIÓN Y LA TRANSMISIÓN DEL PATRIMONIO EMPRESARIAL?	51
1. Testamento y heredamiento: dos formas de planificación sucesoria	51
2. Los negocios testamentarios y familiares son negocios de organización patrimonial que obedecen a múltiples finalidades, entre las que se puede encontrar la continuidad de la empresa o la atención y cuidado de una persona	53
A) El testador planifica porque sabe que va a morir y dispone gratuitamente pero «algo espera». La no vinculación o «el último es el que sirve»	53
B) Los cónyuges planifican sus relaciones económicas, pero el «amor» es otra cosa	54
3. Pactos capitulares y heredamientos en el texto compilado. La tradición del Camp de Tarragona	55
A) El heredamiento es un pacto capitular vinculante sobre la sucesión o «éste es el que vale»	55
B) Los capítulos matrimoniales como estatuto de la familia: el Camp de Tarragona	55
4. La evolución económica y documental: de los pactos capitulares a los protocolos familiares	57
A) La aparición de la problemática de la empresa familiar... ..	57
B) Los nuevos instrumentos jurídicos	58
C) Los protocolos familiares	58
D) La continuidad: identidad de problemas entre el <i>pater</i> y el empresario. ¿Hay libertad? ¿Puedo llegar a un acuerdo sobre mi sucesión?	59
5. La nueva regulación de los pactos sucesorios.....	59
III. LEGÍTIMAS: ¿TIENE DERECHO LA FAMILIA DEL EMPRESARIO EN PARTICULAR O DEL CIUDADANO EN GENERAL A UNA PARTICIPACIÓN EN LA EMPRESA O EN EL PATRIMONIO?.....	61
1. Una cuestión para los entendidos: ¿Derecho de sucesiones o Derecho de familia? ¿Se tienen derechos por <i>pertenecer</i> a una familia o <i>por estar</i> en una familia?	61
2. ¿Qué es la familia?	62
A) El mundo del texto compilado: la familia legítima es la matrimonial.....	63
B) El mundo actual: la familia reducida y la familia no biológica.....	63
3. ¿Qué participación debe tener el familiar (legitimario) en el patrimonio del difunto?.....	64
A) La uniformidad histórica de la legítima	64

	Pág.
B) ¿Deben existir derechos legitimarios?	65
C) ¿Deben existir «siempre y en todo caso» derechos legitimarios? La aparición de una nueva causa de desheredación o el ocaso de las legítimas	65
4. ¿Qué intensidad o grado de protección debe otorgarse a los derechos legitimarios? ¿Puede, en concreto, el legitimario inmiscuirse en los asuntos y negocios de la empresa?	67
A) Las enseñanzas de don Ramón	67
B) Lo que queda hoy día.....	68
IV. POSICIÓN DE LA PAREJA DEL DIFUNTO: ¿QUÉ DERECHOS TIENE LA «PAREJA» DEL DIFUNTO? ¿HASTA QUÉ PUNTO «AFECTA O REPERCUTE» EN LA SUCESIÓN DEL EMPRESARIO EN GENERAL Y DEL CIUDADANO EN PARTICULAR?	68
1. Del cónyuge del texto compilado a la «pareja» (legal) del Derecho actual. La extensión de los derechos sucesorios.....	69
A) El texto compilado o el predominio del matrimonio indisoluble.....	69
B) Los nuevos tiempos.....	69
C) El debate sobre la igualdad y Derecho de sucesiones entre cónyuge y «pareja»	70
D) Las notas del nuevo Derecho	71
2. El esquema del texto compilado. Su decadencia	72
A) El Derecho romano fue modalizado y cambiado por costumbres locales cuando fue considerado necesario.....	72
B) El esquema familiar y sucesorio del texto compilado. Los aparentes principios de separación de bienes y de libertad de testar. La realidad es el pacto	73
C) La inevitable decadencia.....	75
3. La superación del régimen de separación de bienes: la búsqueda de compensaciones legales y su modalización por el pacto	76
A) ¿Hay que cambiar el régimen de separación?	
B) La extensión del derecho de compensación en el caso de muerte y la posibilidad de pactar su exclusión	76
4. El mantenimiento de los «derechos sucesorios» de la pareja... ..	77
A) La aparente libertad de testar en la tradición	77
B) El recurso «en caso de necesidad»	78
C) ¿Debe mantenerse? La solución adoptada	78
D) Unas observaciones: ¿la cuarta es sólo un derecho de alimentos para cubrir necesidades básicas o algo más? ¿No caben convenios previos a la muerte?.....	79
5. La superación de los derechos usufructuarios intestados.....	81
A) El progresivo ascenso de «rango» del cónyuge viudo	81
B) La alternativa de derechos intestados del viudo cuando existen hijos	81

	Pág.
V. PACTOS SUCESORIOS: ¿QUÉ LIBERTAD DE DISPOSICIÓN TIENE EL CAUSANTE PARA PLANIFICAR LA TRANSMISIÓN DE SU PATRIMONIO? ¿QUÉ PACTOS PUEDEN ADMITIRSE ENTRE EL EMPRESARIO Y SU FAMILIA O SU PAREJA PARA LA TRANSMISIÓN <i>MORTIS CAUSA</i> DE LA EMPRESA?	82
DE LA COMPILACIÓ DEL DRET A ... LA INNOVACIÓ , per Manuel FAUS PUJOL	87
I. COMPILACIÓ DE L'ANY 1960. Un petit miracle.....	87
II. DE LA COMPILACIÓ A L'INNOVACIÓ	92
1. I al final una senzilla reflexió	92
2. Què ha passat després?.....	93
SOBRE LOS REGÍMENES ECONÓMICO-MATRIMONIALES EN TORTOSA , per Elías CAMPO VILLEGAS	101
I. INTRODUCCIÓN. AGRADECIMIENTOS	101
II. LA OCASIÓN DE ESTE ESTUDIO. LA SITUACIÓN EN 1956.	102
1. Las fuentes jurídicas.....	102
A) <i>El Llibre de les costums de Tortosa</i>	102
B) La prelación de las fuentes jurídicas.....	103
2. La recuperación del Derecho propio por la Compilación de 21 de julio de 1960.....	104
III. LA EVOLUCIÓN LEGISLATIVA DE LOS REGÍMENES ECONÓMICO-MATRIMONIALES DE TORTOSA	106
1. El II Congrés Jurídic Català	106
2. Llei de 20 de març, de 1984, modificando la Compilación del Derecho civil de Cataluña.....	107
3. Ley 9/1998, de 15 de julio (Parlament de Catalunya), del Código de familia, y Ley 25/2010, de 29 de julio, del libro segundo del Código civil de Cataluña.....	108
A) El régimen de separación de bienes.....	108
B) El régimen de participación en las ganancias.....	108
C) La asociación a compras y mejoras propia del Camp de Tarragona.....	109
D) Los regímenes de comunidad de bienes de Tortosa.....	112
EL TESTAMENT SENSE INSTITUCIÓ D'HEREU AL DRET DE TORTOSA , per Miguel Ángel CAMPO GÜERRI	131
I. ANTECEDENTS IMMEDIATS	131
1. Compilació del Dret civil especial de Catalunya de 1960.....	132
2. Compilació del Dret civil de Catalunya de 1984	132

	Pág.
3. Codi de Successions per causa de mort de 1991.....	132
4. Codi civil de Catalunya de 2008.....	132
II. FONAMENT HISTÒRIC: EL <i>LLIBRE DE LES COSTUMS</i>	133
III. ELS PRINCIPIS DEL DRET SUCCESSORI CATALÀ.....	134
1. Necessitat d'hereu en la successió.....	135
2. La universalitat del títol d'hereu.....	136
3. La unitat del títol successori (<i>Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest</i>).....	136
4. La prevalença del títol voluntari sobre el legal.....	137
5. Perdurabilitat del títol successori (<i>Semel heres, semper heres</i>).	137
IV. ENCAIX EN EL DRET SUCCESSORI CATALÀ DEL TESTAMENT SENSE INSTITUCIÓ D'HEREU SI NO ESGOTA TOTA L'HERÈNCIA.....	137
1. El testament sense hereu que no esgota tot el patrimoni de l'herència, és veritable testament?.....	138
2. El testament sense hereu que no esgota tot el patrimoni de l'herència, té eficàcia revocatòria?.....	142
3. El testament sense hereu que no esgota tot el patrimoni de l'herència és compatible amb la successió intestada?.....	144
V. TESTAMENT EN EL QUE ES DISPOSA DE TOTS ELS BÉNS DE L'HERÈNCIA.....	145
1. Pressa de possessió pels legataris del llegats disposats.....	145
2. Responsabilitat dels legataris pels deutes del causant.....	147
A) Responsabilitat solidària o mancomunada.....	147
B) Responsabilitat «intra vires» o «ultra vires», limitada o il·limitada.....	148
C) Responsabilitat «cum viribus» o «pro viribus», amb els béns o amb el seu valor.....	149
D) Responsabilitat per raó de llegítimes.....	150
L'ENGANY A MITGES, O LA RENUNCIA ANTICIPADA A LA ACCIÓ DE RESCISIÓ POR LESIÓ. SU PACTO EN EL INSTRUMENTO PÚBLICO , per Pedro CARPENA SOFÍO.....	151
I. INTRODUCCIÓ.....	151
II. DERECHO POSITIVO.....	152
III. RENUNCIA A LA ACCIÓ RESCISORIA.....	153
IV. ÀMBITO DE APLICACIÓ.....	154
V. COMPRAVENTA MERCANTIL.....	155
VI. COMPRAVENTA CIVIL SUJETA A DERECHO CATALÁN.....	157
VII. PLURALIDAD DE FINCAS.....	161
VIII. ANTIGUO TERRITORIO DE TORTOSA.....	161
IX. CONCLUSIONES Y PROPUESTAS.....	162

	Pág.
LOS VICIOS DEL CONSENTIMIENTO EN LA RENUNCIA DE LA AC- CIÓN DE RESCISIÓN POR LESIÓN. EL TRATAMIENTO JURISPRU- DENCIAL, per Antonio CARRIL PAN	167
I. RENUNCIA	167
1. Concepto.....	167
2. Requisitos.....	168
3. Forma	168
4. Vicios del consentimiento	169
II. ERROR.....	170
1. Concepto.....	170
2. Requisitos.....	170
3. Necesidad de reconvención.....	172
III. DOLO	173
1. Concepto.....	173
2. Elementos.....	173
3. Requisitos.....	173
4. Sujetos	174
IV. INTIMIDACIÓN.....	174
1. Concepto.....	174
2. Requisitos.....	175
3. Efectos de la intimidación.....	178
4. Violencia.....	178
V. RENUNCIA EN TORTOSA	179
Relación de sentencias mencionadas	181
 SIGNIFICAT I IMPORTÀNCIA DE LA COMPILACIÓ, per Robert FOLLIA I CAMPS	 183
I. INTRODUCCIÓ.....	183
II. LA SITUACIÓ DEL DRET CIVIL CATALÀ DESPRÉS DE LA GUE- RRA. L'ERM JURÍDIC CATALÀ	185
1. El congrés jurídic de Saragossa	187
III. ESTUDI DE L'ELABORACIÓ DE LA COMPILACIÓ.....	189
IV. L'EFICÀCIA DE LA COMPILACIÓ	191
V. LA IMPORTÀNCIA I SIGNIFICAT DE LA COMPILACIÓ. EL SEU CONTINGUT.....	195
VI. LA COMPILACIÓ I EL NOTARIAT.....	199

Pròleg

Joan Carles OLLÉ I FAVARÓ

Degà del Col·legi de Notaris de Catalunya

Sempre atent i lúcid, Josep Pla va dir amb raó que la «qüestió del nostre Dret civil ha estat una de les aventures més extraordinàries i més complexes ocorregudes en aquest país en aquests últims segles». Efectivament, amb la Compilació culmina un llarg procés històric de defensa del Dret civil català, que arranca dels mateixos Decrets de Nova Planta, i es confon amb l'història del catalanisme polític. És més, en aquell moment prepolític o cultural del moviment catalanista —estem parlant del segle XIX i de la Renaixença—, la revindicació del Dret civil propi tingué un efecte aglutinador i cabdal en el si de la societat civil catalana, per sobre fins i tot de la llengua, com han afirmat, entre d'altres, Ernest Lluch i Puig Salellas.

El fet cert és que Catalunya encapçala amb èxit la resistència dels territoris peninsulars amb Dret civil propi, els aleshores anomenats territoris forals, davant els intents uniformitzadors que venien del centre en iniciar-se els treballs preparatoris del Código civil espanyol, arran del projecte García Goyena de 1851. No és aquest el moment de detenir-se en aquest llarg procés, que ha estat molt estudiat, per bé que cal recordar, com a fites cabdals, la intervenció decisiva que va tenir el gran jurista català Manuel Duran i Bas, amb la seva obra magistral «Memoria acerca de las Instituciones de Derecho civil de Catalunya», que fou determinant per la preservació d'aquells drets en el famós article 12 del Código civil de 1889, i el Congrés de Dret Civil de Saragossa de 1946, del qual va sortir el consens general per a l'adopció del sistema de Compilacions.

El notari Manuel Faus ha dit que la Compilació és un petit miracle, i jo hi estic totalment d'acord. Tot estava en contra. Un estira-i-arroña de més d'un segle, que si codi únic, que si Apèndix, el desastre de la guerra, i al final s'ha de redactar en el que a priori eren les pitjors circumstàncies polítiques. S'aconseguí conservar, i potser salvar, en unes circumstàncies molt difícils, un Dret que anava entrant en decadència i quedant arraconat per la força expansiva del Código civil espanyol.

Amb tot, la solució que finalment es va trobar a aquest plet més que centenari, és una bona mostra de possibilisme i del millor pactisme peninsular,

tant enyorat darrerament. El govern va renunciar a fer un Codi civil únic, i es varen autoritzar les Compilacions o Codis forals, però alhora el Código civil es va consagrar com a Dret supletori als territoris forals amb Dret civil propi, i en especial a Catalunya, on el Dret supletori era i havia estat des de sempre el Dret romà i el canònic.

No hi ha dubte que aquesta qüestió, en definitiva la discussió de les fonts del Dret, fou el debat cabdal de la Compilació: només cal fer una ullada als textos dels debats de les Corts, i recordar el fet que l'aprovació de la mateixa va produir fortes reticències en alguns sectors dels juristes catalans, que veien en perill la pervivència i la integritat del Dret català com un sistema jurídic unitari i compacte. Tota aquesta polèmica cristal·litza en el famós article 1.2on paràgraf de la Compilació, que al final va quedar redactat en uns termes prou acceptables per a Catalunya, ja que permetia interpretar la Compilació d'acord amb la tradició jurídica catalana i consagrava, per tant, la continuïtat històrica del nostre Dret.

En aquest punt, just és reconèixer la positiva intervenció de l'eminent civilista espanyol José Castán Tobeñas, president aleshores de la Comisión General de Codificación, (així com la implicació en tot moment d'Eduardo López Palop, que havia estat degà del Col·legi de Notaris de Madrid i president de la Junta Degans). Cal dir, però, que l'evolució posterior del Dret civil català, sobretot a partir de la Constitució del 78 i de l'Estatut del 79, quan Catalunya recupera la facultat legislativa, ha donat, també en aquest punt, la raó a la intuïció dels compiladors, en la mesura que les coses han derivat, com probablement ells ja van preveure, cap a la autointegració i, per tant, cap a una residual aplicació supletòria del Dret comú.

Per tant, es va aconseguir plasmar jurídicament, no sense dificultats, la continuïtat històrica de la Compilació respecte del Dret català històric, fet que era cabdal jurídicament, i també culturalment i política, en la mesura que això permetia resseguir, sense trencar-lo, el fil històric d'un Dret mil·lenari com el català. Com és ben conegut, la Compilació de 1960 no ha estat la primera ni la única en la història de Catalunya. S'acostuma a situar l'origen del Dret civil català en els Usatges de Barcelona, aprovats el 1064 per Ramon Berenguer I. Després vindrien les Compilacions o Constitucions de 1495, la de 1588 i la darrera de 1702, aprovada ja per Felip V, per bé que abans de la guerra de Successió. En tot cas, allò que és digne de ser destacat, és que dos-cents cinquanta anys després de la darrera recopilació o compilació, i amb les més diverses contingències històriques i polítiques pel mig, contra tot pronòstic, es recupera el fil de la història i s'aprova la Compilació de Catalunya de 1960.

La continuïtat històrica i l'obstinada supervivència en el temps és un dels trets més sobresortints del Dret civil català, fenomen que només s'explica per l'estima i la identificació constant dels catalans amb el seu Dret i la voluntat persistent i abnegada de diverses generacions de juristes catalans. La Compilació és la millor mostra d'aquesta continuïtat: és un punt d'arribada reeixit d'aquella extraordinària història del nostre Dret de la que parlava Pla, però alhora és el precedent imprescindible que fa possible i sense el qual se-

ria impensable tota la legislació civil posterior a l'Estatut del 79, les lleis civils especials primer, els codis sectorials després, fins arribar a la magnífica realitat que és avui el nostre Codi civil, en el qual, per cert, es troba l'esperit i fins i tot el text de la majoria de preceptes de la Compilació.

Però el Dret català mai no ha estat un cos jurídic de pura conservació arqueològica d'un Dret històric: a la Compilació se sabé conservar i innovar (amb una certa imaginació per traspassar els límits legals) i amb el Codi civil també s'està assolint un adequat equilibri entre el manteniment de les institucions pròpies i l'acolliment de les més modernes tendències del Dret civil europeu.

El Dret civil català no és ni millor ni pitjor que d'altres, però té algunes característiques que l'individualitzen i el fan diferent. És sabut que el principi nuclear del nostre Dret és el de llibertat civil, i precisament un dels grans encerts dels autors de la Compilació fou el d'haver sabut relligar tot el seu articulat al voltant d'aquest gran principi inspirador. Com va explicar gràficament Figa Faura: el sistema jurídic català parteix de la base que l'home és naturalment bo i necessita la llibertat per a desenvolupar totes les seves possibilitats espirituals, raó per la qual l'ordenament jurídic obeeix al principi de llibertat en tot allò que no està explícitament prohibit.

També Figa ens ha explicat un altre tret essencial del nostre Dret històric: a Catalunya el sistema legislatiu ha funcionat diferent de com ho fou, per exemple, a Castella. Mentre allí era el rei qui dictava les lleis i després el poble s'hi havia d'emmotllar, a Catalunya la llei es limitava a formular allò que els costums del poble i els juristes havien creat, fenomen que no es contradiu sinó que més aviat es complementa amb la coneguda afirmació de Balmes relativa a la capacitat assimilativa d'altres Drets que sempre ha identificat el nostre ordenament.

El caràcter eminentment consuetudinari del Dret català explica, sens dubte, el gran predicament que tingueren entre els nostres autors del XIX i del XX les idees del romanticisme i els postulats de l'escola històrica del Dret, i en especial les del seu més insigne representant, Savigny, per a qui el Dret ha de ser el fruit de l'esperit del poble. Però no es tractava d'una moda o del triomf d'unes teories més o menys en boga, sinó que el Dret civil català sempre havia estat, com hem vist, un Dret basat en els costums i els usos del poble i dels juristes. Això explica que el protagonisme principal en la redacció de la Compilació la tinguessin, sobretot, el juristes pràctics, advocats i notaris. El Dret català mai no va deixar d'aplicar-se als despatxos dels advocats i dels notaris, que sempre s'hi mantingueren fidels, inclús en el difícil període 1898-1960, que és quan el Código civil s'anava imposant i el Dret civil català entrava en decadència i en desús.

La Compilació és una obra coral, en la qual s'implica el conjunt de la comunitat jurídica catalana, sobretot membres molt destacats dels Col·legis de Notaris i d'Advocats de Barcelona (amb el seu degà Francesc de A. Condomines al capdavant). La llista de juristes que hi participaren en diversos graus i en diferents etapes és extensíssima. Tots ells mereixen el nostre reconeixement.

La participació notarial en la redacció de la Compilació fou molt rellevant, havent tingut el Col·legi de Notaris el privilegi de comptar en aquell moment amb una generació de juristes de primeríssim nivell, probablement irreplicable. Amb tot, cal recordar que la implicació dels notaris amb el Dret civil català ve de molt lluny, es perd en la memòria dels temps. Vicens Vives va atribuir la fi del conflicte remença, en bona part, a la intervenció dels notaris. I és prou coneguda la importància i el paper central que Johnn Elliott ens atribuï als notaris en la societat catalana estamental.

És per a mi un motiu d'orgull poder referir-me als quatre notaris, tots ells juristes eminents, que varen tenir un paper destacadíssim en els treballs de la Compilació, tant en la redacció de l'Avantprojecte de 1955 com, després de la retallada de la Comisión General de Codificación, en l'elaboració de les esmenes que donaren lloc al text definitiu, en les anomenades «Corts d'Andorra» de la Setmana Santa de 1959. Per suposat m'estic referint a: Ramon Faus, que fou degà del Col·legi i primer president de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat restaurada; Lluís Figa, també degà del Col·legi i que fou president de Caixa de Catalunya; José Maria de Porcioles, que ocupà importants càrrecs polítics, com president de la Diputació de Lleida, director general dels Registres i del Notariat i alcalde de Barcelona. En la gestió política del senyor Porcioles ni entro ni surto, suposo que tindrà llums i ombres, com acostuma a passar, però el seu llegat legislatiu és de primer ordre: la seva participació fou decisiva en l'aprovació de la Compilació, treballant-hi com a jurista i essent qui gestionà políticament el text amb habilitat i encert. I en la seva etapa prèvia com a director general dels Registres i del Notariat impulsà la Llei Hipotecària, de la qual redactà personalment la magnífica Exposició de Motius, i aprovà el Reglament Notarial, molt avançat per a la seva època, de fet més respectuós amb l'autonomia dels Col·legis Notarials que el recent de 2007.

La Compilació, com he esmentat abans, és una obra col·lectiva, on participaren molts excel·lents juristes. No reconèixer-ho en aquests termes seria injust, tant injust probablement com no destacar entre tots ells, com veritable primus inter pares, la figura extraordinària de Ramon Maria Roca-Sastre, que domina de manera indiscutible el mig segle que va de la II República a la Transició, sens dubte el més gran jurista català del segle xx, i que ja en l'època republicana havia estat membre rellevant del Tribunal de Cassació i de la Comissió Jurídica Assessora de Catalunya. La seva empremta i el seu mestratge impregnen tota la Compilació, havent-se responsabilitzat de la part de successions i de la revisió general, per bé que ja durant els anys anteriors havia teoritzat sobre la majoria de matèries que s'acabarien incorporant al text legal.

Els contemporanis foren molt conscients de la seva grandesa. Sebastià Auger, en el centenari del seu naixement, va escriure: «quan passejaves pel Passeig de Gràcia i contemplaves la majestuositat de la Pedrera brollava el llum encès d'un habitacle. Ramon Roca-Sastre treballava amb la laboriositat d'un geni. Trepitjant l'asfalt els lletrats Josep Maria Pi Sunyer, Casals Colldecarrera i Pintó Ruiz xiuxiuejaven admirats: «El Roca ja està parint lleis de successions i posa ordre al país de demà».

Vull recordar que el 2 de novembre de 1976, essent degà Josep Maria Puig Salellas, fou realitzat un homenatge a Roca Sastre, amb motiu de la seva jubilació, que s'havia produït feia un temps, en una solemne sessió a la seu del Col·legi de Notaris i amb presència de la Junta de Degans en ple, del director general dels Registres i del Notariat, senyor Martínez Gil, i de l'aleshores ministre de Justícia, senyor Landelino Lavilla, també català d'origen.

Landelino Lavilla pronuncià una destacable discurs en què situà Roca Sastre a l'alçada dels grans juristes de la nostra història, com Raimon de Penyafort, Tomàs Mieres, Càncer i Fontanella, i tot seguit féu unes consideracions que trobo ben escaients reproduir. Afirmà que «l'escola jurídica catalana està tan lluny del positivisme jurídic com del racionalisme. Entén el Dret com a promoció del bé comú, que sols es descobreix en tota la seva plenitud amb una vocació realista i omnicomprendiva de la naturalesa, d'allò que és permanent i d'allò que és contingent, d'allò que és substancial i d'allò que és accidental, del passat i de la seva projecció futura... En la tradició jurídica catalana el saber sempre fou temperat amb el seny natural i l'equitat, i il·luminat amb el judici cabal de la bona o recta raó». I acabà lloant el Dret civil de Catalunya com a producte de la lliure elaboració social del poble.

Unes paraules tan lúcides i elogioses per al premiat i el Dret català i un acte tot ell encertat i amistós fan que no puguem deixar de sentir enveja i nostàlgia pel clima de concòrdia que regnava a la transició. És un fet evident que el 1975 o el 1980, i també el 1960, hi havia unes sinèrgies, hi havia uns ponts, entre unes minories si es vol, però uns ponts que ara malauradament semblen haver-se trencat. I que caldrà reconstruir, que és necessari que es refacin.

Un darrer apunt notarial: en un repàs apressat de l'aportació dels notaris catalans a la Compilació i, en conjunt, al procés d'elaboració del Dret civil català en el decurs del segle XX, seria imperdonable que no esmentés la gran tasca, a la primera meitat del segle, del degà Antoni Par, així com la brillant aportació unes dècades després, en diversos àmbits del Dret, de Raimon Noguera, també d'Enric Gabarró, i ja en l'etapa posterior a la transició, de Lluís Roca Sastre i Josep M Puig Salellas (el jurista clau del darrer quart de segle passat), tots quatre també degans d'aquest Col·legi. I encara voldria esmentar Juan Vallet de Goytisolo, recentment traspasat, un dels grans notaris espanyols del darrer segle, barceloní, tot i que va desenvolupar la major part de la seva activitat professional a Madrid; però sempre continuà vinculat a Catalunya i fou un profund especialista en Dret civil català.

Tanmateix, per sobre de tot s'ha de lloar l'extraordinària qualitat jurídica de la Compilació, obra mestra del Dret redactada per una generació de juristes eminents, que amb gran talent aconseguen sobreposar-se i ultrapassar el difícil context polític i les limitacions legals existents. Amb seguretat és un dels cims de tots els temps de l'escola jurídica catalana. En un àmbit del saber diferent, es pot equiparar, per importància històrica i qualitat tècnica, al Diccionari de la Llengua de Pompeu Fabra. Hi ha un abans i un després.

Els compiladors, amb Roca-Sastre al capdavant, de la mateixa manera que Fabra ho fa amb la llengua, reben el diamant en brut del nostre Dret històric, el Dret del poble, l'ordenen, el destrien i el modernitzen. El dignifiquen. En definitiva, assenten les bases del Dret català modern.

A mesura que ens anem allunyant del segle xx, una segona edat d'or del nostre Dret que anunciava l'aparició del Codi civil, comencem a veure amb més claredat quines han estat a Catalunya les obres realment cabdals, perennes, del segle passat. Allò que quedarà per a la posteritat. Potser l'obra de govern d'alguns polítics o el llegat dels nostres artistes universals. És ben possible. Però el que és segur que quedarà dempeus és el llegat dels compiladors, de Roca-Sastre i la Compilació.

Finalment, en nom de tots els notaris del Col·legi i de la Junta Directiva, integrada l'any 2010, a més d'un servidor, per José Alberto Marín Sánchez, Mariano Gimeno Valentín-Gamazo, Guzmán Clavel Jordà, José María Salgado Vallvey, María Teresa Martín Peña, Gerardo Mármol Llombart, Esteban Cuyás Henche i Joan Carles Farrés Ustrell, vull transmetre el més sincer agraïment a tots els companys que, amb ocasió del cinquantè aniversari de la Compilació, varen dictar les seves valuoses conferències impartides en diferents localitats del Col·legi i que es publiquen en aquest volum: Miguel Ángel Campo Güerri, Elías Campo Villegas, Pedro Carpena Sofío, Manuel Faus Pujol, Robert Follia i Camps, Martín Garrido Melero i Juan José López Burniol. També al magistrat Antonio Carril Pan, que ens va fer l'honor de participar amb nosaltres en els actes de Tortosa. Alhora, també vull destacar els Col·legis d'Advocats de Tortosa, de Lleida i Girona que varen col·laborar amb nosaltres en els actes celebrats en els respectius territoris, i molt especialment el Col·legi d'Advocats de Barcelona i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació per haver accedit a preparar amb nosaltres i cedir-nos generosament els seus materials per organitzar conjuntament una exposició documental i bibliogràfica commemorativa.

Amb tot, el nostre reconeixement i gratitud més especial ha d'anar adreçat als membres de la Comissió del Col·legi, que es van buidar organitzant brillantment el conjunt dels actes commemoratius de l'aniversari de la Compilació: a més del cicle de conferències, la reedició del volum de l'obra completa de Josep Pla que conté els homenots dedicats a Ramon Maria Roca-Sastre i Josep Maria de Porcioles i Colomer, així com un volum dedicat a la reproducció facsímil de la repercussió en la premsa de l'època de l'aprovació de la Compilació, i la col·locació d'una placa en memòria dels compiladors al vestíbul d'entrada al saló d'actes de la nostra seu, i una altra a la casa natal del Lluís Figa Faura a Palamós. En definitiva, estic parlant de l'excel·lent tasca que varen realitzar els companys Joan Bernà Xirgo, Jordi Figa López-Palop, Josep Rodríguez Calvo, Gabriel Suau Roselló i Josep Manuel Villafranca Mercé.

Per últim, és per a mi un motiu de gran satisfacció recordar que el mateix any 2010 la Generalitat de Catalunya, essent consellera de Justícia l'Honorable Sra. Montserrat Tura i Camafreita, premià el Col·legi de Notaris amb la creu de Sant Jordi. En el Decret de concessió es va procla-

mar que la distinció s'atorgava «en reconeixement a la valuosa implicació, des del segle XIX, en la defensa i desenvolupament del Dret civil català. La tasca d'il·lustres col·legiats en la seva compilació de fa mig segle ha estat decisiva, de la mateixa manera que és molt rellevant la participació del nostre notariat en l'elaboració de la legislació civil posterior a l'Estatut d'Autonomia».

Presentació

Montserrat TURA I CAMAFREITA
Consellera de Justícia de la Generalitat de Catalunya

L'any 2010 varem celebrar el 50è aniversari de la Compilació de dret civil de Catalunya. A primera vista, pot estranyar que prestéssim tanta atenció a una llei aprovada durant el règim franquista per unes Corts no democràtiques. Però la Compilació, malgrat les seves mancances, havia contribuït a la supervivència del dret civil català en el país, i varem creure que calia posar-ho de relleu. D'una banda, érem plenament conscients que la Compilació de dret civil del 1960 va esdevenir una eina imprescindible per a l'ordenació i la recuperació del nostre dret i per al seu desenvolupament posterior. Gràcies a l'existència del text legal —per fi un text escrit— es va poder garantir la conservació de les principals institucions civils catalanes i es va poder fer front a l'ús indiscriminat, en masses àmbits, del dret civil castellà. De l'altra, la Compilació de dret civil de Catalunya, adequadament «constitucionalitzada» i aprovada —o legitimada formalment— pel Parlament català el 1984 en la nostra llengua pròpia, ha estat el primer pas del llarg procés de codificació del dret civil de Catalunya. El Codi civil català, com a codi obert, compta en aquests moments amb cinc llibres vigents, que regulen el dret de la persona i la família, el dret de les persones jurídiques i el dret de successions, així com els drets reals. Podem estar satisfets, encara que ens manqui una regulació ambiciosa de les obligacions i contractes, des de fa temps en procés d'elaboració. Si mirem enrere, a l'inici del procés apareix com a referència necessària la Compilació del 60.

Recordo que, en el seu moment, em va sobtar especialment que el nom exacte del text legal del 1960 fos «Compilación de derecho civil especial de Cataluña», i com recurrentment els juristes emfasitzaven la superació del caràcter especial, que restrictivament s'havia emprat al 1960, com a precisió enfront del que era, o havia d'ésser el dret comú aplicable a Catalunya. Per això resulta encara més satisfactori trobar, quaranta anys després, en el nou Codi civil, l'art. 111-4: «Les disposicions d'aquest Codi civil constitueixen el dret comú a Catalunya i s'apliquen supletòriament a les altres lleis». La plasmació legal del caràcter comú era el contrapunt final

a l'errònia proclamació, en algun moment històric, del dret català com a dret especial. I saber això, també feia necessari difondre-ho mitjançant la commemoració d'aquell text «especial».

Puc recordar amb satisfacció com es van implicar, en aquest projecte, els diferents professionals del món jurídic del nostre del país, del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya; de la Comissió Jurídica Assessora a les universitats catalanes, públiques i privades; de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics al Deganat Autonòmic dels Registradors de Catalunya. I haig de destacar, de manera molt especial, les reeixides accions que va dur a terme el Col·legi de Notaris de Catalunya. La implicació del Col·legi de Notaris va ser en tot moment entusiasta i activa, i ha donat lloc a algunes publicacions que, a hores d'ara, són un regal intel·lectual pels juristes professionals i tots els que ens estimem el dret privat propi. Puc recordar ara el llibre *La Compilació a la Premsa del seu temps*, una obra especialment atractiva, editada pel mateix Col·legi de Notaris, que aplegava i ordenava tota la informació apareguda a la premsa de l'època sobre la Compilació de dret civil. És un document únic per situar els diaris dels anys seixanta i una manera d'aproximar-se al nostre dret civil original i engrescadora. També recordo i valoro la reedició, juntament amb Edicions Destino, del volum 16 de l'obra completa de Josep Pla. L'esmentat volum recull *Els Homenots, segona sèrie*, i aborda les figures de Ramon M. ROCA SASTRE i Josep M. PORCIOLES. La presentació del primer és prou eloqüent, «El notari Ramon M. ROCA I SASTRE i la Compilació del dret». Gràcies a les tasques de reedició, nosaltres podem de nou gaudir amb la crònica que fa l'escriptor empordanès del procés compilatori i de les seves agudes observacions, com ara la que apareix al final del retrat de ROCA SASTRE: «Aquest procés que ha seguit el nostre dret en el curs d'aquests últims decennis ha tingut un interès tan viu que hi ha ben poques coses dignes de ser meditates amb més profit». Serveix com a darrera argumentació del perquè de la celebració dels 50 anys de la Compilació.

Però també he assenyalat que la commemoració tenia un altre objectiu: acostar el Codi civil, el dret civil català vigent, a la ciutadania. Ben sovint afirmem que el nostre fet identitari es recolza en la nostra llengua i en el nostre dret. Però així com som plenament conscients de la llengua que utilitzem, que és la llengua que ens van ensenyar els nostres pares i que al nostre torn ensenyem als nostres fills, la llengua del lleure i de la feina, de la participació i el sentiment, no som conscients de les característiques, les singularitats del dret que regula la nostra existència quotidiana, el nostre estatut com a persones. Calia fer, doncs, una injecció de pedagogia, parlar en altres espais del nostre dret, convertir-lo, un cop més, en subjecte de recerca, d'anàlisi i també de conversa. I aquí cal assenyalar una altra reeixida acció del Col·legi de Notaris de Catalunya: van organitzar una sèrie de conferències per tot el territori català, impartides per alguns notaris tan entusiastes com rigorosament documentats. A més, el Col·legi va organitzar una jornada lligada a les especialitats del dret de Tortosa, el qual és la prova clara que el dret civil compilat o codificat ha respec-

tat històricament les peculiaritats locals, i que ha tingut ben presents les solucions dels Costums de Tortosa, especialment en seu de successions. Aquest llibre publica les ponències que es van poder escoltar durant aquella jornada, així com altres xerrades impartides a les capitals territorials, en un darrer i apreciable servei a la causa del dret civil de Catalunya. Les aportacions dels notaris Campo Güerri i Campo Villegas, Carpena Sofio, Faus Pujol, Follia Camps, Garrido Melero i López Burniol constitueixen un homenatge a l'esforç, discret però eficaç, de generacions i generacions de juristes catalans. També un bon al·licient per continuar una feina que no estarà mai enllestida. El nostre dret històric serà un instrument viu i útil si l'anem adaptant a una societat viva i activa, al nostre univers català que com el gran univers es troba en constant moviment.

L'impuls polític de la Compilació

Juan José LÓPEZ BURNIOL

Notari

SUMARI: INTRODUCCIÓ.—I. L'ENDEMÀ DE LA DERROTA.—II. PUNT DE PARTIDA. 1. El substrat cultural: l'empenta de la «Renaixença». 2. El marc ideològic: l'esforç estabilitzador del reformisme. 3. L'objectiu irrenunciable: la defensa del Dret català.—III. ELS PRECEDENTS. 1. La Codificació. 2. Memòries i apèndixs. 3. El Congrés de Saragossa.—IV. LA COMPILACIÓ.—V. TESTIMONI D'IDENTITAT I INSTRUMENT D'AUTOGOVERN.

INTRODUCCIÓ

La Compilació és una pàgina brillant de la història jurídica de Catalunya: testimoni d'identitat i expressió d'una mai extingida voluntat d'autogovern. La història jurídica és una pàgina brillant de la història general de Catalunya: testimoni permanent d'identitat i voluntat mai apagada d'autogovern. Però aquest esforç sembla que no ha estat mai suficientment reconegut. Tan sols així s'explica que el nom de Ramon-Maria ROCA-SASTRE, el més important del juristes catalans del segle XX, no figuri en l'última gran història de la cultura catalana que s'ha publicat fa pocs anys en deu volums. Ernest LLUCH reconeixia, comentant aquesta anècdota, aquest oblit, al mateix temps que posava de relleu que, als segles XVIII i XIX, la batalla per la defensa de la identitat nacional catalana es va centrar principalment en la defensa del dret civil català, que va sofrir contínues i successives vestides uniformadores sota la forma de Codis civils unitaris. Tant és així, que la primera campanya del catalanisme polític, promoguda per Valentí ALMIRALL, va ser contra l'art. 15 del Codi civil de 1889, que era un exemple clar del que Manuel DURAN I BAS qualificava com «malquerencia encubierta por los ordenamientos forales». Per això és de justícia el reconeixement públic a tots els qui van fer possible la Compilació, en complir-se mig segle de la seva entrada en vigor.

Però la Compilació no és una obra individual. L'impuls que la va fer possible ve de molt lluny i és fruit d'una tasca col·lectiva secular. Per això s'ha de recordar quan i com comença i, per això mateix, s'ha de tenir present quin va ser el substrat cultural i quin el marc ideològic que van donar vida a aquesta empresa.

Con ha escrit Jordi FIGA, s'ha de destacar el fet de que «el “iter” compilador va durar més de vuitanta anys. En fi, la Compilació és l'últim fruit d'un procés que es va iniciar amb la pròpia promulgació del Codi civil, a través d'una sèrie de Memòries i Projectes, de sobres coneguts, i que recollien un dret català i unes institucions que en el moment concret de la seva redacció estaven plenament vives. Com no podia ser menys, les esmentades memòries i els projectes van ser tinguts en compte, i molt, pels compiladors».

I. L'ENDEMÀ DE LA DERROTA

La història comença l'endemà d'una derrota. Al final de 1701 —escriu Antoni SIMON— una barreja d'interessos dinàstics, econòmics i comercials, junt amb el temor a la constitució d'una gran potència franco-espanyola que desequilibrés l'escenari internacional van fer esclatar a escala europea la Guerra de Successió espanyola, que s'inicià l'any 1705, quan Catalunya, primer, i els altres territoris de la Corona d'Aragó, després, abraçaren la causa austriacista. Els elements identitaris no constituïren el desencadenant del conflicte, però l'adscripció de la Corona de Castella a la causa borbònica i el decantament de la Corona d'Aragó al bàndol austriacista van fer que la violència de la guerra atís les tensions de tipus «nacional». Tant que, al final de la guerra, la alternativa era —pels catalans— entre llibertat i pèrdua de la llibertat. Llavors la lluita es feu ferotge i els sentiments desfermats per unes identitats contraposades agafaren volum i agressivitat.

L'any 1714, els borbònics ocuparen la quasi totalitat del Principat amb cinquanta-cinc mil homes. Per altra banda, el Tractat de Rastadt —entre l'emperador Carles VI i Lluís XIV— deixà aquest amb les mans lliures per a reforçar l'assetjament de Barcelona. La duresa del setge i l'assalt final de Barcelona foren terribles. L'11 de setembre es lluità cos a cos i casa per casa fins que a les dues de la tarda el general Villarreal ordenà la capitulació de la ciutat. Consumada la derrota, la supressió de les institucions catalanes fou contundent. Cinc dies després, l'intendent José Patiño comunicà als darrers diputats i consellers que havia finit la seva autoritat, ordenant «a los Diputados y Ohidores de cuentas del General de Cataluña, que arrimen todas sus insignias, cesen totalmente así ellos como sus subalternos, en el ejercicio de sus cargos, empleos y oficios, y entreguen las llaves, libros y todo lo demás concerniente a dicha casa de la Diputación y sus dependencias». El 16 de gener de 1716, una *Real-Cédula* —de 44 articles— establia la «Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Catalunya», adreçada al fet de que Felip V assolís una sobirania absoluta, reservant-se la facultat de concedir, derogar i mudar les lleis. És a dir, reduir la creació del dret a la sola voluntat del monarca. No obstant, no s'introduí el dret civil castellà, car es conservà el dret civil propi, tot seguint el que disposava el model de la Nova Planta d'Aragó d'abril de 1711. Així mateix, la victòria borbònica a la Guerra de Successió va suposar també una alteració substancial del règim tributari de Catalunya.